

PĂSTRAREA ÎN ROMÂNĂ ȘI ÎN ALBANEZĂ A SUBSTANTIVELOR NEUTRE DIN LATINĂ

1. Dintre toate limbile romanice, română a păstrat genul neutru din latină atât în ceea ce privește conținutul cât și mărcile și structura (vezi Coteanu 1969, p. 35–39, Ivănescu, în SCL VIII, 1957, p. 299 și urm.; Ivănescu 2000, p. 145–150; Fischer 1985, p. 80–83). Se știe, de asemenea, că albaneza, la rândul ei, are neutru. Ocupându-se de istoria păstrării neutrelui albanez, moștenit din indo-europeană, și de explicarea reorganizării acestui gen pe măsură ce vechea structură slăbește, Gr. Brâncuș atrage atenția asupra importantei constatări a lui H. Pedersen cu privire la menținerea ca atare a neutrelor preluate din latină Pedersen 1894, 1897; Brâncuș 1963/2007, p. 225, 226). Este vorba despre integrarea lor în sistemul moștenit de albaneză din indo-europeană și despre care primele texte dau măturii cu privire la reorganizarea sa. În limba primelor texte, scrise în secolele al XVI-lea–al XVII-lea, și în graiuri, termenii aceștia păstrează cu mai multă fidelitate unele mărci ale vechiului neutru, cum ar fi forma articolului hotărât, ieșit din uz în limba actuală standard. În urma reorganizării sale, neutrul albanez are o structură asemănătoare neutrelui românesc, substantivele primind determinanți masculini la singular și feminini la plural. Neutru are mărci proprii de plural, desinențele *-e* și *-ëra /-ëna*, care pot să apară, ca și în română, la unele clase de feminine, dar nu și la masculine¹. Aceste desinențe de plural existau încă în sistemul neutrelui moștenit din indo-europeană. În timpul contactului cu latina, așadar, în albaneză exista genul neutru, ceea ce explică preluarea ca atare a unui important număr de substantive neutre. Ele se integrează într-un sistem foarte asemănător celui românesc. Este important să amintim că neutrul albanez, ca și cel românesc, cuprinde substantive inanimite. În evoluția albanezei, nu au existat perioade în care neutru să se fi pierdut.

2. Ceea ce ne interesează în cele ce urmează este felul în care fiecare limbă încadrează substantivele neutre pe care le conservă din latină. Am încercat să prezentăm un număr cât mai mare de exemple, chiar dacă inventarul lor nu este complet. Folosim în mod special, atât pentru română, cât și pentru albaneză, etimologiile stabilite sau propuse cu bune argumente, în cazurile controversate, de Pușcariu 1905; CDDE; Meyer 1891; Çabej 1976–1995, 1975, 1976; Mihăescu 1966a,b, 1981, 1993; Bonnet 1998; Orel 1998². Am considerat util să nu ne oprim numai

¹ Pentru descrierea preluării din latină a substantivelor neutre în albaneză vezi și Bonnet 1998, p. 287–298, 295. Pentru structura neutrelui în limba actuală, vezi Buchholz–Fiedler 1987, 208–211.

² Baza inventarului o formează sinteza pe care am încercat-o asupra vocabularului de origine latină din albaneză comparat cu cel din română în Vătășescu 1997. Pentru formele și declinarea termenilor din latină am folosit dicționarul lui G. Guțu (1983) și gramaticile lui Th. Simenschy ([1998]) și I. I. Bujor și Fr. Chiriac (Bujor–Chiriac 1971).

asupra lexicului conservat în amândouă limbile, ci și asupra celui păstrat fie numai în română, fie numai în albaneză.

2.1. Prezentăm întâi termenii păstrați într-una dintre cele două limbi, nu și în cealaltă.

2.1.1. Conservarea singularului:

– Nume de genul neutru singular păstrate în română, nu și în albaneză.

Este continuată forma de singular a unei importante serii de neutre de declinarea a II-a, cele mai multe păstrând genul neutru al etimonului: *adiutorium* > *ajutor*, *brachchium* > *braț*, *catinum* > v.drom. *cățân*, ar. *cățân*³, *cribrum* > *ciur*, *dorsum* (*dossum*) > *dos*, *fenum* > *fân*, **fenacium* > *fânaș*, *ferrum* > *fier*, *ficatum* > *ficat*, *furtum* > *furt*⁴, **gratarium* > *grătar*, *lignum* > *lemn*, *lutum* > *lut*⁵, *negotium* > *negoț*, **nutricium* > *nutreț*, *pretium* > *preț*, *responsum* > *răspuns*, *rostrum* > *rost* „gură”, *sebum* > *seu*, *unctum* > *unt*, *vasum* > *vas*, *visum* > *vis*. La acestea se adaugă un număr de derivate cu sufixul *-mentum*: *calciamentum* (*calceamentum*) > (în)*călță-mânt*, *iuramentum* > *jurământ*, *ligamentum* > *legământ*, *monumentum* > *mormânt*, *pavimentum* > *pământ*, *vestimentum* > *veșmânt*.

Sunt conservate în română la singular, cu păstrarea genului, și un grup de neutre parisilabice și imparisilabice de declinarea a III-a: *cornu*, *-us* > *corn*, *uber*, *-eris* > *uger*, *frigus*, *-oris* > *frig*, *pectus*, *-oris* > *piept*, *tempus*, *-oris* > *timp*, *fulgur*, *-uris* > *fulger* (< *fulgerem*), *nomen*, *-inis* > *nume*⁶.

Notăm că mult mai mic este numărul de termeni caracterizați de continuarea formei de singular, cu schimbarea genului (trecere la masculin): *al(l)ium* > *ai*, *hordeum* > *orz*, *nubilum* > *nor* (limba veche și în graiuri, *nour*, *nuăr*).

Este continuată forma de singular, cu schimbarea genului (trecere la feminin), de către un neutru de declinarea a III-a, *legumen*, *-inis* > *legume*, formă mai veche de singular considerată a fi un plural de la care s-a refăcut forma nouă, *legumă*, Byck–Graur 1967, p. 73.

– Nume de genul neutru singular pe care albaneza le-a împrumutat din latină, dar care în română nu sunt cunoscute.

Nume neutre de declinarea a II-a: *commercium* > v.alb. *kumerq* „vamă”, *confinum* > *kufi* „hotar”, provenind, cu mare probabilitate, dintr-un anterior *kufinj*, simțit ca plural (Bonnet 1998, p. 228) (formă de singular refăcută, *kufi* are pluralul *kufira*), **fallium* (< *fallere* „a greși”) > *faj* „greșeală, păcat”, pl. este format cu desinența *-e*, *faje* (substantiv aflat la Pedersen 1894, p. 254 între neutrele împrumutate din latină și păstrate ca atare în vechiul neutre moștenit), *fatum* > *fat* „noroc, soartă” (pl. *fate*), *gaudium* > *gaz* „bucurie” (pl. *gaze*), *malum* > *mall* „dor, nostalgie”, *oleum* > *vaj*, *voj*

³ În DA, unde toate exemplele sunt la singular, este consemnat genul masculin. T. Papahagi (1974, s.v.) înregistrează pluralul în *-e* al cuvântului din aromână și precizează că este de genul neutru.

⁴ Este vorba de termenul popular și vechi, cu corespondent în dialectul aromân (DA s.v.).

⁵ Vezi mai jos, foarte probabil, alb. *l(l)ucë* s.f. < *lutea* n. pl.

⁶ Spre deosebire de *legumen*, trecut la feminin, cum vom vedea, urmașul în română al lui *nomen* păstrează genul etimonului, dar suferă, la rândul său, influența pluralului, în urma căreia rezultă forma nume, în locul așteptatului și neatestatului **noame* (vezi CDDE 1258).

„ulei” (neutru în sistemul vechi, Pedersen 1894, p. 254, Pedersen 1897, p. 253; Brâncuș 1963/2007, p. 225), *palatium* > *pullaz*, v.alb. *pëllas* „acoperiș, grindă” (pluralul cu *-e*), **tractarium*, **traiectarium* (= *traiectorium*) > *taftar* „pâlnie”, *sæculum* > *shekull* „lume; veac” (în cel mai vechi text albanez apare ca neutru, dar și ca masculin, Bonnet 1987, p. 287; este citat Eq. Çabej), *sarmentum* „vlăstar, mlădiță” > *sharmend* „mlădiță de viță”, *vitium* > *ves* „nărav, viciu” (pluralul cu *-e*).

Dintre neutrele cu formă de singular de la celelalte declinări păstrate în albaneză ca neutre: *gramen*, *-inis* „pajiște, buruiană” > *gram* „pir, troscot” (pl. *gramna*)⁷, *pignus*, *-oris* > *peng* „zalog” (neutru în „Liturgierul” – Meshari lui Gjon Buzuku de la 1555 – vezi Çabej 1955, p. 40–41, *apud* Brâncuș 1963/2007, p. 226, 227; Bonnet 1998, p. 288).

Au intrat în clasa masculinelor dintre neutrele împrumutate la singular: *balsamum* > v.alb. *balshëm*, *balçëm*, *evangelium* > *ungjill*, *mercarium* > *mërqir* „suma de bani pe care mirele o dă miresei pentru dotă”⁸, *miraculum* > *mrekull* (Bonnet 1998, p. 288)⁹, **pasturaticum* (din familia verbului *pasco*, *-ere*) > *pashtrak* „imaș, locul de pășunat al unui sat”, **terraticum* > *tratk* „zeciuală”.

A fost integrat la feminin singularul *examen*, *-inis* > *shemë* „roi de albine”.

2.1.2. Continuarea formelor de plural.

– Ca și celelalte limbi romanice, de la forma de plural, româna a moștenit o serie de substantive asimilate în latină populară cu femininul singular; termenii lipsesc în albaneză: *animalia* (pluralul lui *animal*, *-is*) > *nămaie*, *fraga* (pluralul lui *fragum*) > *fragă*, *hiberna* (sg. *hibernum*) > *iarnă*, *supercilia* (sg. *supercilium*) > *sprânceană*.

Alteori, formele de plural continuă ca feminine plural, nu singular: *minutalia* (sg. *minutalium*) > *măruntaie*

– La rândul ei, fără participarea românei, albaneza conservă din latină, prin integrare la feminin, forma de plural a unor nume neutre. Albaneza se comportă în astfel în chip asemănător românei și limbilor romanice în general. Dintre exemplele din albaneză cităm: **apparamenta* (sg. **apparamentum*, din familia verbului *apparo* „a pregăti, a face preparative”) > *parmendë* „plug”, *centra* (?) (sg. *centrum*) > *qendër* s.f., articulat *qendra* (ar putea fi un singular refăcut după modelul *motër*, *motra*, substantiv feminin autohton), **frictaria*, *frictoria* (sg. *frictorium*, *frixorium* „tigaie de prăjit”) > *fërtere* „tigaie”, **fusa* (sg. **fusum* s.n., provenind din adj. *fusus* „larg răspândit”) > *fushë* „câmpie”, **lapatha* (presupusă formă de plural de la *lapathum* „varietate de măcriș”) > *lëpjetë* „măcriș”¹⁰, **lutea* (care ar putea fi plura-

⁷ Un alt exemplu de integrare a neutrelor cu terminația *-men*, mai jos: *examen*, *-inis*.

⁸ Termenul este greu de explicat din pluralul, devenit feminin, *mercaria*, cum propune Bonnet 1998, p. 333.

⁹ Cu toate acestea, o formă de plural neutru *mrekullra* găsim la Orel 1998, s.v., formă care sugerează că este vorba de neutru.

¹⁰ Pe lângă dificultățile morfologice legate de existența sau nu în latină a formei de plural, care, însă, explică forma feminină din albaneză, există și dificultăți fonetice, privitoare la evoluția *a > e* (Çabej 1967, p. 133; Bonnet 1998, p. 22, 23).

lul unei forme nominale neutre *luteum* „culoarea galbenă”¹¹, formate de la adjectiv) > *lucë*, *llucë* „lut”¹², *monstra* (sg. *monstrum*) > v.alb. *moshtrë* (Landi 1989, p. 117, posibil, totuși, împrumut timpuriu din italiană; Çabej 1976 s.v.; Bonnet 1998, p. 82), *rapa* (sg. *rapum* s.n. „nap, gulie”) > *r(r)epë* „nap”, *sola* (sg. *solum* „bază, temelie; pardoseală; talpă”) > *shollë* „talpa piciorului, talpă de încălțăminte”¹³, *sorba* (sg. *sorbum* „fructul sorbului, scorușă”) > *shurbë* „scorușă”, în albaneza din Grecia, grai cu elemente arhaice. Am considerat că este mai potrivit să așezăm aici cuvântul pentru că în română este continuat numele masculin al arbustului, *sorbus*, și nu numele neutru la singular al fructului, *sorbum*. Este locul să remarcăm, cum vom avea prilejul și în ceea ce privește perechea de termeni *poamă*, *pemë*, că albaneza pare a fi împrumutat cu precădere numele fructului la plural și nu numele arborelui sau al arbustului¹⁴, *sparta* (sg. *spartum* „un fel de papură, rogoz”) > *shpartë* „grozomă”; *torcula* (sg. *torculum* „teasc, presă”) > *torkullë* „teasc”.

Pluralul unor neutre de declinare a III-a intrate în albaneză ca feminine: *hastilia* (sg. *hastile*, *-is* „lemnul sulitei”) > *shtijë* „rază de lumină”.

De regulă, în lucrările de etimologie, termenii de mai sus sunt atribuiți formei de neutru singular din latină. Am încercat, de aceea, prin această enumerare, să atragem atenția asupra frecvenței în albaneză a fenomenului preluării neutrelor plural integrate la feminin.

– Cu o frecvență redusă apare și posibilitatea să fie continuate ambele forme, cea de singular și cea de plural. Am întâlnit exemple în amândouă limbile, dar este vorba de termeni latinești diferiți. În română au fost moșteniți *capisterium* > *căpester*, **capisteria* > *căpistere* (CDDE nr. 246), *datum* > *dat*, *data* > *dată* (DA), *factum* > *fapt*, *facta* > *faptă* (Pușcariu 1905, nr. 579; CDDE nr. 535). În albaneză, fenomenul pare a fi de asemenea relativ rar: *castellum* > *kështjel*, *castella* > *kësh-tejllë*, *consilium* > *këshill* „adunare”, *consilia* > *këshillë* „sfat dat cuiva”. Nu este exclus ca în albaneză să fie vorba de o reorganizare internă.

3. Ne oprim la substantivele de origine latină pe care le continuă amândouă limbile.

3.1. Nume neutre la singular păstrate ca atare în amândouă limbile: *altarium*, *altar*, *altare* > *altar*, *lter*¹⁵, *argentum* > *argint*, *argjând*, *ërgjënd*, *rrgjand*, *rrëg-*

¹¹ Guțu 1983: *luteum* s.n. „culoarea galbenă”, s.v. *luteus*² adj. „galben”: *luteum* s.n. „gălbenușul oului”, *luteus*¹ adj. „de lut, de argilă”. Termenul continuat de albaneză face parte din familia lui *lutum* > rom. *lut* (vezi mai sus).

¹² Pentru aceeași noțiune, româna a moștenit *lutum* s.n.

¹³ Această formă aceasta de plural din latină, funcționând în albaneză ca feminin singular, este mai potrivită ca etimon decât etimonul cu care se operează de regulă, *solea* (pentru care vezi Bonnet 1998, p. 198, 199, cu bibliografie; Orel 1998, s.v.).

¹⁴ Fără a indica sursa cuvântului, Bonnet 1998, p. 78, 370 reține exclusiv *shurb*, numele de genul masculin al arbustului, formă pe care nu am întâlnit-o.

¹⁵ Forma actuală a termenului albanez este datorată influenței formei de plural. Eq. Çabej (1967, p. 135, 139, 140) presupune că de la vechiul singular neatestat **ltar* s-a format, cu desinența *-e* specifică neutrelor și femininelor, pluralul *ltere*, în uz și azi, care a condus apoi la apariția noului singular *lter*, diferențiat de plural numai prin desinență; în cazul perechii **ltar/ltere*, diferențierea se făcea și

*jend*¹⁶, *aurum* > *aur*, *ar* (neutru în albaneza veche, Pedersen 1897, p. 287; Brâncuș 1963/2007, p. 225), *cælum* > *cer*, *qiell*, *filum* > *fir*, *fill*, *fossatum* > *sat*, *fshat* (neutru în limba veche, Çabej 1955, p. 44; Brâncuș 2007, p. 227; de reținut că în limba actuală are pluralul *fshatra*¹⁷), *frenum* > *frâu*, *fre* (neutru în limba veche, după Shaban Demiraj, citat de Bonnet 1998, p. 288), **glemus* (= *glomus*) *ghem*, *lëmsh* (formă diminutivală a unui vechi neatestat *lëm*), *iudicium* „judecată, proces” > v.rom. *județ* „judecată, tribunal” (Pușcariu 1905, nr. 915; CDDE nr. 909), v.alb. *gjqy* „proces, judecată” (la Buzuku: Çabej 1955, p. 44; vezi și Brâncuș 1963/2007, p. 227; Bonnet 1998, p. 127), *lardum* > *lard*, *lardh*¹⁸, *linum* > *in*, *li* (cu articol hotărât: *liri*, sau *lini*), *milium* > *mei*, *mel*, *mustum* > *must*, *musht*, *panicum* „mohor, mei păsăresc” > *părinc*, v.alb. *pënik*, *peccatum* > *păcat*, *mëkat* (pl. cu *-e*, *mëkate*), **pharmacum* (< gr.) (Pușcariu 1905, nr. 583; Mihăescu 1966b, p. 51) > *farmec*, *farmăc*, v.alb. *farmëk*, *plumbum* > *plumb*, *plumb*, *porrum* „praz” > *pur*, *por*, „usturoi”, *porr* „praz, usturoi sălbatic”, *scannum* > *scaun*, *shkamb* „stâncă, scaun”, *scutum* > *scut*, *shqyt*, *stratum* „așternut, saltea; pat, culcuș” > *strat* „pat” (sensul din limba veche), alb. *shtrat* „pat” (neutru la Buzuku, Çabej 1955, p. 44; Brâncuș 2007, p. 227, pl. în limba actuală, *shtretër*, *shtretën*)¹⁹, **subulum* (= *insubulum*) > *sul*, *shul* (pl. în *-e*, *shule*, sau în *-a*, *shula*), *vadum* > *vad*, *va*, *venenum* „doctorie, otravă” > *venin*, *vrer* (mai vechi, *vëner*)²⁰ *viscum* > *vâsc*, *veshk*.

Dintre neutrele de declinare a III-a: *æramen*, *-inis* > *aramă*, *arame* (rom. veche și dialectal, Pușcariu 1905; CDDE nr. 73)²¹, *rem*, *rame* (la autorii vechi, Bonnet 1998, p. 289, nota 6, care nu exclude originea italiană timpurie), *culmen*, *-inis* > *culme*, *kulm* (pl. cu *-e*, *kulme*).

3.2. Forme de neutru plural conservate atât în română cât și în albaneză ca feminine singular: *cichoria* (sg. *cichorium* < gr.) > *cicoare*, *kore*, *-ja* (CDDE nr. 335, Mihăescu 1966b, p. 52; Landi 1989), *coca* (sg. *coccum* „boabă, sâmbure”) > *coacă*, *cocă* „aluat”, *cocă* „fruct rotund”, alb. *kokë* „cap”, *kok* „fruct”²², *folia* (sg. *folium*) > rom. *foaie*: **trifolia* (?) (sg. *trifolium*) > alb. *tërfojë*, *pallia* (sg. *pallium* „îmbrăcămintă de lână, învelitoare”) > alb. *pajë* „trusoul care formează zestrea mi-

prin alternanța vocalică; alternanța *-a/-e-* este frecventă în sistemul morfologic albanez ca marcă redundantă a diferenței de număr. G. Bonnet (1998, p. 122) deduce alb. *lter* din *altaria*, fără demonstrație.

¹⁶ Ar putea fi în limba veche neutru, la fel cu *ar* < *aurum*.

¹⁷ Desinența de plural este, așa cum menționam, o marcă a neutrelor și a unei categorii de feminine, Brâncuș 2007, p. 228, Buchholz–Fiedler 1987, p. 209.

¹⁸ Echivalare făcută de S. Pușcariu (1905, nr. 942). Traducerile rom. *lard* : lat. *laridum*, lat. *lardum* : alb. *lardh* în primele dicționare ale celor două limbi, *Dictionarium latino–epiroticum*, *Dictionarium valachico–latinum*; dicționarul românesc e citat în DA.

¹⁹ Existența coincidenței semantice dintre română și albaneză este evidențiată de Ov. Densusianu (1901/1975, p. 193) și reținută de S. Pușcariu (1905, nr. 1654).

²⁰ Pentru prezența în română și albaneză a sensului comun „fiere”, vezi Densusianu 1901/1975, p. 283, Pușcariu 1905, p. 176.

²¹ Vezi mai sus *legumă*, *legume* < *legumen*.

²² Cuvintele în amândouă limbile au etimologie controversată. Pentru istoria comparației dintre română și albaneză vezi Brâncuș 1983, p. 67; pentru albaneză, Bonnet 1998, p. 390.

resei”, derivatul *palliola* (sg. *palliolum* „măntăluță”) > v.rom. *păioară* „vălul care acoperea capul femeilor”, reg. acoperământ de pânză (Mihăescu 1993, p. 248, 249). Este interesant să observăm și faptul că româna a moștenit forma de singular a cuvântului de la care albaneza continuă pluralul: sg. *pallium* a dat în română *pai* „lâna de primăvară a oilor”, cuvânt pe care Pușcariu 1920/1974, p. 159 îl include pe lista de corespondențe între română și albaneză în ceea ce privește vocabularul de origine latină, *poma* (sg. *pomum* „fruct”) > *poamă*, *pemë*²³.

Substantive neutre imparisilabice moștenite cu forma de plural integrată la feminin singular: *vera* (sg. *ver*, *-is*) > *vară*, *verë*.

La acestea s-ar putea adăuga o pereche de termeni cu origine controversată, latină sau autohtonă: *spodia* (sg. *spodium* < gr.) > *spuză*, *shpuzë*.

Plurale neutre conservate ca plurale feminine: *ilia*, *-um* „măruntaie, pântece” > *iië*, *ijë* „porțiunea laterală dintre coaste și bazin”, *licia* (sg. *licium*) > *ițe*, *liq*, *rosalia* > ar. *Arusal'e*, *rrëshajë*,

La declinarea a III-a: *tempora* (sg. *tempus*, *-oris*), cu varianta *tempula* > *tâmples*, *tëmblla* (Pușcariu 1905, p. 160),

4. Substantive neutre latinești conservate în amândouă limbile, dar nu de același număr.

4.1. Româna continuă forma de singular, cu păstrarea genului neutru, iar albaneza pe cea de plural cu trecerea la feminin: *canticum* > *cântec*: *cantica* > *kangë* (dar și rom. reg. *cântecă*, CDDE nr. 357), *capistrum* > *căpăstru*, *capistra* > *këpreshë*, *carrum* > *car*: *carra* > v.alb. *karrë* (Çabej 1967, p. 144; CDDE nr. 253), *coopertorium* > *cărpător*, **coopertoria* > *kuptyrë* (Landi 1989, p. 63; nu este exclusă contaminarea cu substantivul feminin *coopertura*, Bonnet 1998, p. 317, 318), *melum* (= *malum* < gr.) > *măr*: *mala* > *mollë* (forma de feminin, *marë*, reprezentând la origine pluralul neutru, apare și în română în *Dictionarium valachico-latinum*, vezi CDDE nr. 1045), *pallium* > *pai* „lâna de primăvară a oilor”, *pallia* > *pajë* (vezi mai sus), *pensum* > v.rom. *păs* „greutate, grijă”, în limba contemporană *păs* „grijă, apăsare pe suflet”: *pensa* > *peshë* „greutate”, *signum* > semn, *signa* (sub influența – care poate fi presupusă ținând seama de sensurile termenului albanez – a pl. *insignia* a neutrelui *insigne*, *-is*) > *shenjë* „semn, minune, semn distinctiv, însemn, obiecte de podoabă schimbate la logodnă”, *stabulum* > *staul*: *stabula* > *shtallë*, **stulus* (= *stylus* < gr.) > v.drom. *stur* „țurțure”: **stula* > alb. *shtyllë* „stâlp” (totuși, și drom. dial. *sturë* s.f., DLR).

În albaneză, am putea vorbi de o subcategorie, aceea a numelor feminine provenite din forma de neutru plural, având ca model termenul autohton *motër*,

²³ Trebuie observat că în albaneză, spre deosebire de română, numele fructului este identic cu numele copacului, căci albaneza nu deosebește prin genuri diferite cele două obiecte denumite. Albaneza a împrumutat numai numele fructului. Vechimea mare a împrumutului merită a fi reținută. G. Bonnet (1998, p. 101) se referă la vechimea termenului luând în considerare faptul că evoluția fonetică *-o-* > *-e-* a atins stratul de elemente indo-europene, la care s-au adăugat cele mai vechi elemente preluate din latină.

articulat *motra*²⁴: *lukër* s.f., articulat *lukra*, pl. *lukra* „oaie, turmă de oi” < *lucra* pl.: rom. *lucru* < *lucrum* sg.²⁵.

4.2. Româna a moștenit forma de plural, albaneza pe cea de singular: *damna* > rom. *daună*²⁶: *damnum* > alb. *dam*, *dëm*, *templa* > rom. *tâmplă* „catapeteasmă”: *templum* > *tempull* „templu”. Am găsit pentru această grupă mai puține exemple decât în cazul precedent.

5. Inventarul pe care l-am prezentat este bogat și pune în lumină direcțiile de supraviețuire a neutrului latinesc. Româna ca limbă romanică și albaneza puternic influențată de latină cunosc procedee asemănătoare. Sunt păstrate fie formele de singular, fie formele de plural trecute la feminin. Neutrale păstrate sunt numeroase și în română, și în albaneză. Pe de o parte, fiecare limbă are propriul inventar de substantive, pe de alta, există un grup însemnat de elemente comune. Nu este lipsit de interes faptul că albaneza a împrumutat substantive neutre din latină pentru care există dovezi că le-a integrat în sistemul moștenit din indoeuropeană. Elementele împrumutate suferă același tratament cu elementele moștenite din indoeuropeană și formează materialul cu care se reorganizează neutrul. De reținut, totuși, că sunt destule situații în care româna și albaneza continuă, separat una de cealaltă, fie forma de singular, fie cea de plural. Comparația dintre română și albaneză ar trebui lărgită cu raportarea la toate limbile romanice, cel puțin în ceea ce privește difuzarea formelor de plural conservate.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Bonnet 1998 = Guillaume Bonnet, *Les mots latins de l'albanais*, Paris, L'Harmattan, 1998.
 Brâncuș 1963/2007 = Gr. Brâncuș, *Genul neutru în albaneză*, în SCL, XIV, 1963, nr. 1, p. 77–85; republicat în Gr. Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române* [I], București, Editura Academiei Române, 2007, p. 223–230.
 Brâncuș 1983 = Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
 Buchholz–Fiedler 1987 = Oda Buchholz, Wilfried Fiedler, *Albanische Grammatik*, Leipzig, Verlag Enzyklopädie, 1987.
 Bujor–Chiriac 1971 = I. I. Bujor, Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*. Ediția a II-a, București, Editura Științifică, 1971.
 Byck 1967 = Jacques Byck, *Studii și articole. Pagini alese*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Florica Dimitrescu, București, Editura Științifică, 1967.
 Byck–Graur 1967 = Jacques Byck, Alexandru Graur, *Influența pluralului asupra singularului substantivelor și adjectivelor în limba română*, în Jacques Byck, *Studii și articole. Pagini alese*,

²⁴ Pentru finala *-tr* a formei reconstruite pentru indoeuropeană, presupusă a fi la originea termenului autohton *motër* „soră”, termen albanez înrudit cu lat. *mater*, gr. *μήτηρ* „mamă”, vezi Demiraj 1997, s.v. *motër*.

²⁵ Prezența în albaneză a împrumutului din latină, având sensul menționat, constituie pentru S. Pușcariu (DR III, p. 820) un solid argument pentru admiterea etimologiei latine în cazul cuvântului din română.

²⁶ Este posibil ca româna să fi continuat de asemenea singularul: v.rom. **daunŭ* s.n. sg. > *daune* pl. > sg. f. (Mihăescu 1993, p. 289).

- îngrijirea ediției și studiul introductiv de Florica Dimitrescu, traducerea articolelor din franceză de Mihai Nasta, București, Editura Științifică, 1967.
- Çabej 1955 = Eq. Çabej, *Gjon Buzuku*, în „Buletin për shkencat shoqërore”, 1955, nr. 3.
- Çabej 1967 = Eq. Çabej, *Shumësi i singularizuar në gjuhën shqipe*, Tirana, 1967.
- Çabej 1975, 1976 = Eq. Çabej, *Studime gjuhësore*, vol. I, II, Prishtina, 1975–1976.
- Çabej 1976–1995 = Eq. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipes*, I–IV, Tiranë, 1976–1995.
- CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (a–putea)*, București, Socec, 1907–1914.
- Coteanu 1969 = I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, Editura Academiei R.S.R., 1969.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române (DA)*. Întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Majestății Sale Regelui Carol I, Tomul I, Partea I, A–B, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Partea II, C, București, Universul, 1940; Partea III, Fascicula I, D–DE [fără specificarea privind contribuția Regelui], București, Universul. Întreprindere Industrială a Statului, 1949; Tomul II, Partea I, F–I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Partea II, Fasc. I–III. J–Lojnită, București, Universul SA, 1937, 1940, 1948.
- Demiraj 1997 = Bardhyl Demiraj, *Albanische Etymologien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam–Atlanta, GA, Rodopi, 1997.
- Densusianu 1901/1975 = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I. *Les origines*, în Ovid Densusianu, *Opere*, vol. II. *Lingvistica. Histoire de la langue roumaine*. Ediție critică și note de V. Rusu. Prefață de B. Cazacu, București, Editura Minerva, 1975.
- Dictionarium latino–epiroticum* = Franciscum Blanchum, *Dictionarium latino–epiroticum, Romae 1635*. Ediție îngrijită, introducere, indice de Mario Roques, *Le dictionnaire albanais de 1635*, Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner, 1932.
- Dictionarium valachico–latinum* = *Dictionarium valachico–latinum: primul dicționar al limbii române*. Studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu, București, Editura Academiei Române, 2008.
- Fischer 1985 = I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Guțu 1983 = G. Guțu, *Dicționar latin–român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*. Ediția a II-a. Îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea, 2000.
- Landi 1989 = Addolorata Landi, *Gli elementi latini nella lingua albanese. Corso di lezioni universitarie*, Pubblicazioni dell’Università degli studi di Salerno, Napoli, 1989.
- Meyer 1891 = G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strasbourg, K. J. Trübner, 1891.
- Mihăescu 1966a = H. Mihăescu, *Les elements latins de la langue albanaise*, în RESEE, IV, 1966, p. 5–29, 323–353.
- Mihăescu 1966b = H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966.
- Mihăescu 1981 = H. Mihăescu, *Locul elementelor lexicale latine din albaneză în cadrul romanității sud-est europene*, în Ion Coteanu, Lucia Wald (eds.) *Semantică și semiotică. Profesorului Al. Graur cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 216–234.
- Mihăescu 1993 = H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l’Europe*, București, Editura Academiei Române, 1993.
- Orel 1998 = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden–Boston–Köln, Brill, 1998.
- Papahagi 1974 = T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*. Ediția a II-a, București, Editura Academiei Române, 1974.
- Pedersen 1894 = Holger Pedersen, *Bidrag til den Albanesiske Sproghistorie*, în *Festkrift til Vilhelm Thomsen*, Copenhaga, 1974, p. 246–257.

- Pedersen 1897 = Holger Pedersen, *Das albanesische Neutrum*, în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete des Deutschen, Griechischen und Lateinischen”. Hgg. von Th. Aufrecht und A. Kuhn, Berlin, 34, 1897, p. 283–291.
- Pușcariu 1905 = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, Carl Winter’s Universitäts Buchandlung, 1905.
- Pușcariu 1920/1974 = Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, în Pușcariu 1974, p. 133–169.
- Pușcariu 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*. Ediție îngrijită de Ilie Dan. Prefață de G. Istrate, București, Editura Minerva, 1974.
- RESEE = „Revue des études sud-est européennes”, București, I, 1963 și urm.
- SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 și urm.
- Simenschy [1998] = Th. Simenschy, *Gramatica limbii latine*. Ediția a V-a. Text revizuit, notă asupra ediției, prefață de Traian Diaconescu, București, Editura Viitorul românesc, [1998].

LE MAINTIEN DES NOMS NEUTRES LATINS EN ROUMAIN ET
ALBANAIS
(Résumé)

Le roumain et l'albanais possèdent tous les deux le genre neutre. Il s'agit d'un trait morphologique commun important. Le neutre roumain conserve la situation héritée du latin. Le neutre albanais passe une longue période de coexistence de la structure ancienne, indo-européenne, et de la nouvelle structure; le résultat en est une structure organisée d'une manière semblable au neutre roumain. Le présent article poursuit le sort d'un nombre significatif des noms neutres conservés en roumain et albanais. On constate des concordances et des différences concernant le maintien des formes du singulier ou du pluriel.

Cuvinte-cheie: *genul neutru, reminiscențe ale latinei orientale, concordanțe între română și albaneză.*

Mots-clés: *le genre neutre, réminiscences du latin oriental, concordances entre le roumain et l'albanais.*

*Institutul de Studii Sud-est Europene
București, Calea 13 Septembrie, 13
acad_sudest@yahoo.com*